

Марія Ріней

ЛЕКСЕМИ «СЕРЙОЗНИЙ» ТА «ОСТАННІЙ» В ГАЗЕТНИХ МАТЕРІАЛАХ

На підставі довідкової літератури проаналізовано та відредаговано ненормативне вживання лексем «серйозний» та «останній» на сторінках періодичних видань. Зосереджено увагу на поясненні значень цих слів у тлумачних словниках сучасної української мови.

Ключові слова: лексема, газетні матеріали, ненормативне вживання, словники.

На основании справочной литературы проанализировано и отредактировано ненормативное употребление лексем «серьезный» и «последний» на страницах периодических изданий. Обращено внимание на объяснение значений этих слов в толковых словарях современного украинского языка.

Ключевые слова: лексема, газетные материалы, ненормативное употребление, словари.

On the basis of reference literature non-normative usage of lexemes «seriozniyi» [«serious»] and «ostannii» [«last»] on the pages of periodicals has been analyzed and edited. An attention has been focused on explanation of meaning of these words in reference dictionaries of the contemporary Ukrainian language.

Key words: lexeme, newspaper materials, nonnormative using, dictionaries.

Постановка проблеми. Головний інструмент журналіста — слово, яке повинно бути продуманим, доречним, точним. «Невдало підібрані слова... можуть або нечітко, або невірно означати думку автора й “викликати хоч би мале роздратування, що зразу ж відіб’ється на мисленні і внесе дисгармонію”» [4, с. 71].

Особливої уваги потребує газетна мова. Науковці зазначають, що «друкована продукція повинна насамперед популяризувати національну мову, а отже, дотримуватися її норм та підвищувати рівень мовної культури населення» [12, с. 47].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. На мовленнєвих неточностях акцентують у своїх працях Б. Антоненко-Давидович, І. Вихованець, М. Волошак, К. Городенська, П. Дудик, А. Коваль, Н. Непийвода, О. Пономарів, О. Сербенська та ін. Зокрема, Б. Антоненко-Давидович звертає увагу на слова, «потрібні для точного

відтворення думки, слова, що поширюють наші мовні можливості» [1, с. 31].

Формулювання мети статті. На підставі довідкової літератури та власного редакторського досвіду проаналізуємо правильність вживання лексем «серйозний» та «останній» у газетних публікаціях.

Виклад основного матеріалу. Газети пишуть: «Особливої актуальності в країні... набуває проблема серйозної інвентаризації цивілізаційних досягнень українства» (Дзеркало тижня. — 2006. — 27 трав.); «...серйозний досвід реалізації довгострокових програм у сфері вищої технічної освіти...»; «...дефіцит фахівців із поглибленим знанням технологій у ключових галузях промисловості стане серйозною перешкодою для впровадження нових розробок...» (Дзеркало тижня. — 2007. — 16 черв.); «У мене є серйозні підстави вважати...» (Дзеркало тижня. — 2007. — 22 груд.); «...знайдено серйозні кошти на реалізацію програми»; «...серйозні кадрові зміни...»; «серйозні дебати виникли навколо формули визначення вартості транзиту російського газу...» (Дзеркало тижня. — 2009. — 24 січ.); «В Україні це серйозна проблема» (Газета по-українськи. — 2010. — 17 берез.); «...реалізувати серйозні реформи»; «...на виниклі нещодавно серйозні розбіжності між двома країнами» (День. — 2010. — 18 берез.); «Газова зброя вимагає досить серйозної уваги до себе...»; «...вулична злочинність зменшується десь на 30 відсотків. Це, вважаю, результат дуже серйозний...» (Україна молода. — 2010. — 27 берез.); «...є ще багато невикористаних шляхів отримання серйозних ресурсів» (День. — 2014. — 28 берез.).

Російсько-український словник «серьезный» перекладає «серйозний; *степенный, не легкомысленный — еще*) поважний» [8, т. 3, с. 332]. У «Російсько-українському словнику складної лексики» С. Караванського зазначено: «со всей серьезностью — якнайсерйозніше, без жартів» [5, с. 565], а в «Російсько-українському словнику наукової термінології: суспільні науки» із прикметником «серйозний» наведено приклад — «серйозна музика» [7, с. 255].

У словниковій статті слова «серйозний» «Великого тлумачного словника сучасної української мови» (керівники видавничого проекту — П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак) подано такі лексеми: «вдумливий», «розважливий», «вимогливий», «зосереджений», «зібраний», «заклопотаний», «важливий», «не легковажний»,

«істинний», «справжній». Наведено приклади: «серйозна людина», «стати серйозним», «серйозне обличчя», «серйозна розмова», «серйозний твір», «серйозна музика», «серйозний супротивник», «серйозна хвороба», «серйозна провина», «серйозність становища», «серйозно говорити» [2, с. 1049]. У «Великому тлумачному словнику сучасної української мови» (укладач В. Бусел) — такі лексеми: «статечний», «стриманий», «суворий», «кваліфікований», «досвідчений», «важливий», «значний», «не легковажний», «небезпечний», «помітний», «відчутний», «великий», «істотний», «вагомий», «зосереджений», «заклопотаний», «зібраний», «справжній», «непідробний». Наведено приклади: «серйозна справа», «серйозний твір», «серйозна провина», «серйозні почуття» [3, с. 1309]. У цьому словнику також читаємо: «серйозний хронічний алкоголізм» [3, с. 283]; «серйозні фізичні розлади та серйозні хвороби» [3, с. 1356]; «серйозне порушення пам'яті» [3, с. 26]; «серйозний і тривалий основний депресивний епізод» [3, с. 285]; «серйозні ушкодження» [3, с. 1553]; «серйозні адміністративні стягнення» [3, с. 1537].

У словнику синонімів до слова «серйозний» зазначено: «(який вдумливо, розважливо ставиться до життя, справи і т. ін., не здатний до легковажності), **поважний, статечний, вдумливий, розважливий, рідко позитивний**» [10]. Наприклад: «Родинні нещастя... зробили мене ще більше скупленим і серйозним» (М. Коцюбинський); «Воронцов сидів на стільці, а вродлива, надміру серйозна фельдшерка з санітарної роти робила йому перев'язку» (О. Гончар); «Розбещені дівчата його не цікавили, а скромні... хоч і вабили, але як серйозних намірів у нього не було, то поводився з ними просто товариському» (А. Головка) [11, т. 9, с. 138—139].

Редактори видавництв, між якими часто ведуться дискусії щодо правильного використання слова у певному контексті, намагаються не «зловживати» прикметником «серйозний». Замість нього писатимуть «значний», «важливий», «суттєвий», «великий» та інші відповідники. Зазначимо, що в словнику іншомовних слів «депресію», зокрема, пояснено не як «порушення настрою, що характеризується серйозним і тривалим основним депресивним епізодом» [3, с. 285], а без слова «серйозний», як «реакцію організму на важку життєву ситуацію» [9].

У наведених реченнях із газет уживання лексеми «серйозний» вважаємо ненормативним. На нашу думку, правильно писати: «грун-

товна інвентаризація», тобто та, «яка характеризується повнотою, глибиною...» [3, с. 270]; «вагомі підстави» — як «вагомий аргумент» [2, с. 84]; «великий або чималий досвід»; «значна, велика або суттєва перешкода»; «значна, особлива або пильна увага»; «вагомий, значний або важливий результат»; «велика, значна, головна, актуальна проблема», а також «гостра, складна, наболіла» [2, с. 202]; «важливі, головні, актуальні, кардинальні реформи»; «значні, великі, суттєві, чималі розбіжності»; «великі, значні, чималі кошти»; «значні, суттєві, важливі, кардинальні зміни»; «гарячі, запеклі, напружені дебати», «отримання значних, великих, чималих ресурсів».

Проаналізуємо нормативність вживання лексеми «останній» у таких реченнях: «...“ера Кличків” вже визнається навіть американцями. Останні завжди ревниво ставилися до перемог представників з інших континентів...» (Високий Замок. — 2010. — 22 берез.); «...Печерська гімназія, реальне училище, жіноча гімназія, комерційне училище, Бактеріологічний інститут, лікарня для чорноробів та ін. Нині в будівлі останньої, оновленій... розташований Науково-практичний центр...» (Дзеркало тижня. — 2009. — 27 черв.); «Тим більше недоречно читати у Програмі діяльності уряду про наміри останнього розробити в майбутньому програми чи концепції...» (Дзеркало тижня. — 2008. — 26 січ.); «І ніхто нічого не рахував, не порівнював. Ні Білоконь, ні Луценко, ні Цушко... Останній, правда, єдиний, упровадив у житлові комісії при міністерстві і на місцях членів профспілки...» (Дзеркало тижня. — 2007. — 23 черв.).

У словнику складної лексики до російського «последний» наведено: «перший з кінця», «останній рішучий бій», «остання година прийшла», «останнім часом, останньо», «за останнім словом» [5, с. 438]. Словник наукової термінології подає «останнє слово підсудного» [7, с. 460]; «останнє прижиттєве видання» [7, с. 156]; «останні новини» [7, с. 281]; «останній текст» [7, с. 504]. В одинадцятитомному «Словнику української мови» читаємо: «бути на останній дорозі», «бути на останніх днях», «віддавати останню шану», «посилати останній привіт», «проводжати в останню путь», «дерти останню шкуру», «до останнього», «до останнього подиху», «до останньої краплі крові», «тягтися з останнього», «не остання спиця в колесі» [11, т. 5, с. 784].

У «Великому глумачному словнику сучасної української мови» (керівники видавничого проекту — П. М. Мовчан, В. В. Німчук,

В. Й. Клічак) зазначено, що «останній» — це «щойно згаданий, названий, сказаний. *Перед командою стояло два завдання: виграти змагання і вийти у фінал; останнє завдання — особливо важливе; Закінчується навчання, незабаром канікули. Останнє (ім., с.) особливо тішило учнів*» [2, с. 709]. Хоча мовознавці зауважують, що під впливом російського «остальной» неправильно вживають «останній», «яке в нашій мові відтворюється словами *решта, інший...* А «останній, як відомо, це той, котрий закінчує щось, кінцевий; антонім до слова *перший*; відповідає російському *последний*» [6, с. 63]. Наприклад: «останній тиждень перед Великоднем» [3, с. 1399]; «останній день місяця, кварталу, року», «останній термін виконання угоди» [3, с. 1504]; «останні прояви життєвих функцій організму» [3, с. 10]; «вчиться в останньому класі (на останньому курсі)» [3, с. 147]; «останній дзвоник» [3, с. 292]; «рухатися останнім у ряду, колоні», «бути розміщеним останнім» [3, с. 405].

«Щойно згаданий, названий, сказаний» [2, с. 709] не є антонімом до слова «перший», тому вживати лексему «останній» у цьому значенні неправильно. Точнішим і зрозумілішим буде текст, якщо «останній» замінювати, тоді читач не буде змушений повертатися до щойно прочитаного, щоб дізнатися, про що йдеться. Зокрема, у наведеному прикладі з тлумачного словника «Останнє завдання — особливо важливе» ми б написали так: «Потрапити до фіналу — особливо важливо» чи «Особливо важливо — потрапити до фіналу». А у випадку «...незабаром канікули. Останнє особливо тішило учнів» вжили б: «...канікули, якими особливо тішаються учні». Бо, як зазначають науковці, стиль писемної мови — найбільш точний [4, с. 66].

У наведеному реченні «...визнається навіть американцями. Останні...» лексему «останні», на нашу думку, вжито, щоб не повторювати «американці». Найпростіше «останні» замінити займенником «вони». У наступному реченні, оскільки у поданому переліку більше лікарень немає, замість «останньої» написали б «цієї лікарні», що не зумовлюватиме плутанини і буде зрозумілим читачеві. У реченні «...про наміри останнього...» слово «останнього» сплутує читача, бо і переліку немає. Його вжито, очевидно, щоб не повторювати слово «уряду». Хоча, на нашу думку, значно простіше і зрозуміліше написати: «про його наміри».

Звернемо увагу на вживання прикметника «останній» у третьому реченні, після наведеного переліку «ні Білоконь, ні Луценко, ні Цушко». Чи є підстави вважати «Цушко» останнім тільки тому, що це прізвище у списку подано останнім? По-перше, можемо змінити порядок, тоді останніми будуть «Луценко» або «Білоконь». По-друге, прочитавши слово «останній», читач буде змушений повернутися до попереднього речення, щоб зрозуміти, про кого саме йдеться. Ми б у цьому реченні «Цушко» не замінювали лексемою «останній». А щоб акцентувати на «Цушко», перед цим словом написали б: «зокрема», «правда», «зазначимо, що». Бо думка насамперед повинна бути зрозумілою.

Висновки. На підставі довідкової літератури та власного редакторського досвіду можемо підсумувати:

1. Замість слів «вагомий», «великий», «значний», «важливий», «суттєвий», «актуальний», «кардинальний» тощо не треба вживати лексеми «серйозний».

2. Після поданого переліку останнє слово, що не є антонімом до «перший», не варто замінювати прикметником «останній».

Зважаючи на важливість, порушена проблема потребує подальших досліджень.

1. *Антоненко-Давидович Б.* Як ми говоримо / Б. Антоненко-Давидович. — К. : Либідь, 1991. — 256 с.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / [кер. вид. проекту: П. М. Мовчан, В. В. Німчук, В. Й. Клічак]. — К. : Дніпро, 2009. — 1332 с.
3. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. допов. та CD) / [уклад. і голов. ред. В. Т. Бусел]. — Київ ; Ірпінь : ВТФ «Перун», 2007. — 1735 с.
4. *Іванченко Р. Г.* Літературне редагування / Р. Г. Іванченко. — [2-ге вид., доповн. і переробл.]. — К., 1983. — 248 с.
5. *Караванський С.* Російсько-український словник складної лексики / Святослав Караванський. — К. : ВЦ «Академія», 1998. — 712 с.
6. *Пономарів О.* Культура слова : мовностилістичні поради : [навч. посіб.] / Олександр Пономарів. — [2-ге вид., стер.]. — К. : Либідь, 2001. — 240 с.
7. Російсько-український словник наукової термінології: Суспільні науки / [Й. Д. Андерш, С. В. Воробйова, М. В. Кравченко та ін.]. — К. : Наукова думка, 1994. — 600 с.

8. Русско-украинский словарь : в 3 т. — [2-е изд., испр.]. — К., 1980—1981.
9. Словник іншомовних слів / [уклад.: С. М. Морозов, Л. М. Шкарапу-та]. — К. : Наукова думка, 2000. — С. 161.
10. Словник синонімів української мови : [у 2 т.] / [А. А. Бурячок, Г. М. Гнатюк, С. І. Головашук та ін.]. — К. : Наукова думка, 1999—2000. — Т. 2. — С. 610.
11. Словник української мови : [в 11 т.]. — К. : Наукова думка, 1970—1980.
12. Супрун Л. В. Нормативність мовлення як складник мовної комунікації журналіста / Л. В. Супрун // Наукові записки Інституту журналістики. — 2008. — Т. 33. — С. 44—48.

Надія Горошкевич

СТЕРЕОТИПИ ВИСВІТЛЕННЯ ПРОБЛЕМИ
ДЕРЖАВОТВОРЕННЯ У ПРЕСІ ІВАНО-ФРАНКІВЩИНИ
(2007—2009 рр.)

Розглянуто особливості відображення процесів державотворення у регіональних ЗМІ. На прикладі преси Івано-Франківщини 2007—2009 рр. виділено і проаналізовано стереотипи, що перешкоджають становленню успішної України.

Ключові слова: *стереотип, регіональні ЗМІ, історія, патріотизм, публікація, держава, ментальність.*

Рассмотрены особенности отображения процессов создания государства в региональных СМИ. На примере прессы Ивано-Франковщины 2007—2009 гг. выделены и проанализированы стереотипы, которые препятствуют становлению успешной Украины.

Ключевые слова: *стереотип, региональные СМИ, история, патриотизм, публикация, государство, менталитет.*

The article considers features of reflection of processes of creation of the state in regional mass-media. On the example of press of Ivano-Frankivsk region of 2007—2009 yrs the stereotypes, which inhibit formation of successful Ukraine, have been selected and analyzed.

Key words: *stereotype, regional mass-media, history, patriotism, publication, state, mentality.*

Війна Росії проти України примушує проаналізувати не лише зовнішні причини агресії, а й те, яким чином формулася внутрішня проблематика сприйняття українцями своєї держави. Питання